

вдалося зберегти й упорядкувати пам'ятки української історії. Завдяки громадській діяльності, наполегливості й організаторським здібностям зумів інституціоналізувати музейну справу для української спільноти. Важливим досягненням діяльності Леоніда Бачинського стало також те, що в процесі об'єднання української громади він установив постійні зв'язки з українським пластовим рухом та церквою, що дало змогу налагодити стабільну роботу українських культурно-просвітницьких установ. Музейна, педагогічна та організаційна діяльність Леоніда Бачинського мала позитивний вплив на збереження та популяризацію української історико-культурної спадщини у роки Другої світової війни та після її завершення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кікта С. Український Музей-Архів у Клівленді // Державні гроші України, - Клівленд, Огайо, 1974. – С. 289-314.
2. Мельник Р. П. Заснування українського національного музею-архіву в Празі та його місце в загальній структурі українських установ Чехословаччини / Роман Петрович Мельник // Історико-культурна спадщина: проблеми збереження і популяризації : тези IV Міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 квітня 2017 року. — Львів, 2017. — С. 77–79.
3. Пластовий шлях. – 1990. – Ч. 1 (91). – С. 58–61.
4. Полтавець О. М. Наукові та культурні осередки української діаспори в США як репрезентанти політики пам'яті // Національна та історична пам'ять. – 2013. – Вип. 8 : Політика пам'яті у культурному просторі. – С. 184 – 190.
5. Семчишин М. Бачинський Леонід // Енциклопедія української діаспори / Гол. ред. В. Маркусь, спів-ред. Д. Маркусь. — Нью-Йорк-Чикаго, 2009. — Кн. 1. — С. 47.
6. ЦДАВОВУ: Ф. 3959. – Оп.1 – Спр. 13. – Арк.2-3.

Роман КУЗЬМИН
(Львів, Україна)

ТЕМА ГОЛОКОСТУ В ЕКСПОЗИЦІЯХ СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ УКРАЇНИ

Однією з найбільш травматичних сторінок в історії України є Голокост. Історик Тімоті Снайдер територію на якій напередодні та під час Другої світової війни відбувались масові вбивства людей символічно назвав «Кривавими землями». «Хоча Криваві землі в ці роки стали полем бою, всі ці люди були жертвами винищувальної політики, а не бойових дій» [9, с.7]. Під час Голокосту на території України було знищено від 900 тис. до 1,5 млн. осіб єврейської національності [4,с.284]. Попри масштаби трагедії Я. Грицак відзначає, що «Голокост є не лише однією з найбільших загадок історії, він є ще й однією з найбільш ідеологічно заангажованих загадок історії» [3,с.83].

Водночас попри значну кількість людських жертв та значну кількість досліджень з теми у світовій історіографії, з різних причин винищення євреїв було не достатньо представлено в музейних експозиціях в період Радянського Союзу. В радянський період попри детальне вивчення фактів геноциду на радянській території спеціальними комісіями термін «Голокост» не вживався на позначення масового винищення єврейського населення під час Другої світової війни [5, с.170-171]. На позначення масових страт використовувались не етнічно-релігійні означення, а загальні терміни на кшталт «мирні мешканці», «радянські люди». Більш того, після Другої світової війни в Радянському Союзі толерувався антисемітизм викликаний геополітичними причинами. Наприклад в Одесі, в місті, яке зазнало Голокосту, антисемітизм значно перевищував прояви довоєнного періоду [7, с.121,124].

Проголошення незалежності радикально змінило відношення до теми Голокосту. Так, вже у вересні 1991 р. президент Леонід Кравчук виголосив емоційну промову у Бабиному Яру [5,с.174], а Кабінет міністрів України ухвалив постанову від 10 вересня 1991 р. «Про заходи у зв'язку з 50-річчям трагедії Бабиного Яру», в якій зазначалось про вшанування «масового знищення німецько-фашистським загарбниками радянських громадян, зокрема єврейської національності...» [6].

Процес залучення теми до колективної пам'яті зустрів низку перепон: якщо у 1990-их рр. радикальні політичні сили трактували Голокост як єврейську вигадку, то в XXI ст. єврейське населення звинувачували, що вони самі винні у геноциді, оскільки активно підтримувало більшовизм [5,с.175-176]. Як наслідок, в історичній ретроспективі, за інтенсивністю звинувачень в антисемітизмі українці з поляками виступають сумнівними лідерами антирейтингу сучасності [3,с.87]. Більш того, після Помаранчевої революції у 2004 р. її політичні опоненти свідомо взяли на озброєння історичний аргумент про участь українських націоналістів у злочинах Голокосту, що мало торпедувати процеси «внутрішньої деколонізації пам'яті» (за П. Нора) та значно уповільнити цей процес. Натомість, прикладом кроків щодо налагодження конструктивного українсько-єврейського діалогу може слугувати відкриття в 2012 р. у Львові пам'ятника священику Омеляну Ковчу, який під час Другої світової війни рятував як українців, так і євреїв, а також часткове відновлення єврейського кладовища і встановлення Меморіалу жертвам львівського гетто [5,с.181; 8,с.81].

Тема геноциду єврейського етносу часто розкривається в музейних експозиціях саме через призму нацистських репресій і «страждання радянського народу» від «німецького варварства», як наприклад в Бахмутському краєзнавчому музеї. Такий стан інтерпретації є виразним реліктом радянського нарративу пам'яті, який на жаль домінує в музейних експозиціях українських музеїв [4,с.284]. Тема Голокосту не є ключовою в музейних експозиціях і часто присутня в комплексі з іншими окупаційними сюжетами: терор проти військовополонених червоноармійців, жорстка окупаційна політика, вивезення на примусові роботи тощо. Більш того, попри те, що з 2011 р. на урядовому рівні вшановується пам'ять жертв Голокосту, трагедія практично відсутня як самостійна тема в українських музеях. Окрема експозиція існує в індустриальному музеї Артемівського заводу шампанських вин, де в грудні 1941 р. – січні 1942 р. німецькі окупаційні війська здійснили масові вбивства місцевих євреїв [10,с.133-135], але які й сьогодні інтерпретуються як «радянські громадяни». В Національному музеї України у Другій світовій війні в Києві у залі № 7 «Окупаційний режим на території України» присутні артефакти і документи присвячені переслідуванням євреїв у Києві, Луцьку, Львові, Бориславі, Вінницькій обл.), а також розстрілам у вересні – жовтні 1941 р. в Бабиному Яру, який став «місцем пам'яті» Голокосту в Україні. Саме меморіал в Бабиному Яру, який у 2010 р. отримав статус національного, став місцем вшанування пам'яті жертв Голокосту українськими офіційними особами (Л.Кравчук, Л. Кучма, В. Ющенко, П. Порошенко) [4,с.285]. Також окремі згадки в контексті нацистського окупаційного режиму є в Бахмутському краєзнавчому музеї та Полтавському краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського (статистична згадка про винищення більше 26 тис. євреїв та мапа розташувань гетто на території області). Промовистим фактом є те, що фотоальбом виданий Національним музеєм історії України у Другій світовій війні в Києві в 2004 р. не містив жодної згадки про Голокост в Україні. Більш того, парадоксально але факт, що в експозиціях на другому десятилітті XXI ст. в музейних експозиціях залишаються пропагандистські листівки антисемітського змісту у експозиціях краєзнавчих музеїв Слов'янська та Полтави, які були характерними для радянської політики періоду «холодної війни», а в інших музеях тема Голокосту взагалі відсутня в експозиціях.

На регіональному рівні проблема Голокосту потрапляє до колективної пам'яті лишень за умови наявності активної місцевої єврейської громади, прикладом чого може слугувати Одеса. Це

місто було другим, після Москви, по кількості єврейського населення в Радянському Союзі та найбільшим радянським центром єврейства на окупованих Німеччиною та її союзниками територіях. В Одеському історико-краєзнавчому музеї експозиція періоду Другої світової війни займає окреме велике приміщення, але практично обходить увагою тему єврейського геноциду, про що зазначали дослідники проблеми ще у 2006 р. [7, с.119]. Ще сумнішою реальність стає тоді, коли зазначити, що до Трансністрії, з центром в Одесі, було евакуйовано єврейське населення з Північної Буковини, Бессарабії та безпосередньо Румунії, де було знищено близько 100 тис. чол. [7;12;13]. Становище в Одесі виправилось тільки з відкриттям єврейською громадою у 2009 р. окремого Музею «Голокост – жертви фашизму», який щоправда теж створений на основі концепції «Великої Вітчизняної війни» [11]. Цей музей активно поповнюється, зокрема в 2017 р. виготовлено макет гетто в Слобідці (житловий квартал Одеси) [2]. Таким чином, тільки можемо підтвердити висновок Анатолія Подольського про «відсутність державної політики пам'яті про жертв Другої світової війни в Україні» [1, с.7].

Таким чином, можна стверджувати що в більшості експозицій музеїв України тема Голокосту не отримала достатньої репрезентації. Попри велику актуальність у світі проблеми винищення євреїв під час Другої світової війни Україні ще необхідно докласти чимало зусиль для об'єктивного висвітлення цієї сторінки історії України та належного вшанування жертв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабин Яр: масове убивство і пам'ять про нього: Матер. міжн. наук. конфер. 24-25 жовтня 2011 р., м. Київ. – К.: Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. – 256 с.
2. В Одесском музее Холокоста появился макет гетто в миниатюре. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://religions.unian.net/judaism/2266839-v-odesskom-muzee-holokosta-poyavilsya-maket-getto-v-miniature-foto.html/> [15.05. 2019].
3. Грицак Я. Незрозумілий Голокост // Сучасні дискусії про Другу світову війну: Зб. наук. статей та виступів. – Львів: ЗУКІЦ, 2012 – С.82-89.
4. Касьянов Г. Past continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. – К.: Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. – 420 с.
5. Левітас Ф. Голокост: пам'ять, факти, документи // Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід [ред.Ю. Шаповал]. – К.: ІШЕНД, 2013. – С.167-181.
6. Постанова Кабінету міністрів України від 10 вересня 1991 р. № 192 «Про заходи у зв'язку з 50-річчям трагедії Бабиного Яру». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=192-91-%EF/> [15.05. 2019]
7. Рашковецкий М. Тема Холокоста в Музее истории евреев Одессы // История Холокоста в Одесском регионе. Сб. ст. и док. – Одесса: Студия Неогоциант, 2006. – С.117-129.
8. Серета В.В. Місто як lieu de mémoire: спільна чи поділена пам'ять? Приклад Львова // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна, 2008. Вип.2. – С.73-99.
9. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. – К.: Грані-Т, 2011. – 448 с.
10. Татаринів С.Й., Федотов С.А. Штетл-Бахмут – феномен єврейського народу в Донбасі. –Харьков: ЧИПП “Слово”, 2013. – 186 с.
11. Чех Л. Фоторепортаж: В Одессе отметили годовщину открытия музея Холокоста. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reporter-ua.com/2010/06/23/fotoreportazh-v-odesse-otmetili-godovshchinu-otkrytiya-muzeya-holokosta/> [15.05. 2019]
12. Шитюк Н.Н. Гетто и концентрационные лагеря уничтожения евреев в южной части генерал-губернаторства Транснистрия // Култура полиса (Београд), 2013, Вип. 21, С. 186-187. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://kpolisa.com/KP21/kp21-IV-1-NikolaiNikolaevichShityuk.pdf> [15.05. 2019]

13. Odessa // Holocaust Encyclopedia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/odessa>. [15.05. 2019]

Юлія КУРДИНА
(Львів, Україна)

СУВЕНІРИ У МУЗЕЙНОМУ МАРКЕТИНГУ

Психологічно людина як особистість завжди відчуває себе у певній системі просторових, часових і соціальних координат. Саме це дозволяє їй дати відповідь на питання: хто я? Ця система в певний момент відображає все те, що складалося у людини в мозку на основі зовнішніх даних протягом усього її життя. Але пам'ять – ненадійна річ. Тому і виникає бажання спертися на певні матеріальні свідчення, котрі підтверджують дійсність даних соціально-історичних координат. Поза такими опорними точками цей простір стає хитким і невизначеним, викликаючи почуття дискомфорту. Документи, речі, з якими зв'язані важливі події, сувеніри, фотографії тощо – все це дає певну матеріальну опору у формуванні зазначених опорних точок, і, загалом, у визначенні своїх особистих координат та траєкторії у конкретному просторі. Це і впливає на певну схильність людини до збирання і зберігання культурно-історичних пам'яток, – і цьому процесі важливу роль відіграють музеї [4, с.91], які за словами Фрідріха Вайдахера «... були створені для того, аби допомогти всім зацікавленим краще зрозуміти себе та своє місце у цьому світі» [2, с.16].

Підвищення конкурентоспроможності музеїв на ринку дозвілля та гостинності є однією з проблем розвитку музейної сфери в Україні. На сьогодні музеї конкурують за увагу туристів, використовуючи методи, які практикуються комерційним сектором. Музеї вчать проявляти підприємливість у добуванні додаткових коштів та використовувати технології ділової активності. В сучасних умовах не досвід роботи музею є головною причиною його успішності, а налагоджена та оптимізована організація й управління музейною діяльністю. Музейний менеджмент передбачає планування, управління проектами і програмами, інформатизацію, PR і рекламу. Складовим елементом музейного менеджменту є маркетинг – дослідження споживчих смаків, формування попиту і задоволення потреб у сфері музейних послуг.

Музейний маркетинг реалізовується у двох стратегічних напрямках: по-перше, некомерційний маркетинг – презентація і просування музею й усіх форм його діяльності; по-друге, комерційний маркетинг, – презентація і просування конкретних музейних послуг. Музейний маркетинг пов'язаний з брендингом – просуванням музейної установи, позиціонуванням і створенням у відвідувачів враження, що перед ним унікальний, єдиний в своєму роді музей, рівноцінної заміни якому не існує [3, с. 313 – 314].

Практика показує, що чим більше асортимент додаткових послуг у компанії, тим ефективніша та прибутковіша діяльність завдяки синергетичному ефекту, у тому числі якщо це музейна діяльність [1, с. 236]. Випуск сувенірної продукції і є однією з таких додаткових послуг. Окрім того музейний сувенір є інструментом промоції музеїв. Також музейна сувенірна продукція з логотипом виділяє музей, оскільки більшість музеїв в Україні власною сувенірною продукцією похвалитися не може [3, с. 315].

Сувенірна продукція – це важливий елемент іміджу та чудовий спосіб нагадати про себе. Сувеніри вміщують в собі колорит місця в якому вони були придбані і виготовлені, та позитивні емоції, пов'язані з певними подіями, до яких причетна людина. З розвитком масового туризму